

TIBBIY TERMINLARNING LINGVISTIK XUSUSIYATI

Mamadaliyeva Madina Usubjonovna
Ma'mun-Universiteti NTM o'qituvchisi,
Buxoro davlat universiteti
mustaqil tadqiqotchisi
E-mail: m.madinaaa1987@gmail.com

Annotatsiya: Har bir sohadagi terminologik faoliyat to'g'ridan to'g'ri yangi tushunchalar yaratilayotgan sohaning samaradorligiga bog'liq. Tibbiy-biologik, tibbiy-kimyoviy, tibbiy-texnik bilimlarning jadal rivojlanishi tufayli maxsus tibbiy terminlar soni ortib bormoqda. Tibbiy atama shakllanishining lingvistik tasviri uning tarjima harakatida va tobora ortib borayotgan rivojlanish sur'atida aniqlanganligini qiyosiy tahlil asosida o'rganildi.

Kalit so'zlar: atama, terminologiya, tibbiyot, leksik qatlam, omonimiya, affiks, prefiks (old qo'shimcha).

Аннотация: Терминологическая активность в каждой сфере напрямую зависит от продуктивности отрасли, в которой создаются новые понятия. В связи с интенсивным развитием медико-биологических, медико-химических, медико-технических знаний количество специальных медицинских терминов возрастает. На основе сравнительного анализа изучено, что языковой образ формирования медицинского термина определялся в его переводческом движении и нарастающими темпами его развития.

Ключевые слова: термин, терминология, медицина, лексическая система, омонимия, аффикс, префикс.

Abstract: Terminological activity in each sphere directly depends on the productivity of the industry in which new concepts are created. In connection with the intensive development of medical and biological, medical and chemical, medical and technical knowledge, the number of special medical terms increases. Based on a comparative analysis, it was studied that the linguistic image of the formation of a medical term was determined in its translation movement and the increasing pace of its development.

Keywords: term, terminology, medicine, lexical system, homonymy, affix, prefix.

Har bir sohadagi terminologik faoliyat to'g'ridan to'g'ri yangi tushunchalar yaratilayotgan sohaning mahsuldorligiga bog'liq. A. A. Reformatskiyning so'zlariga ko'ra, "Terminologiya – bu tegishli og'zaki ifodada mustahkamlangan ushbu fan tushunchalari tizimi" [1;78]. Danilenko, V, Pfikricha, "Terminologiya–tegishli bilimlar

"ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK VA TARJIMASHUNOSLIKNING DOLZARB MUAMMOLARI" **mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman**

sohasidagi (bitta fan yoki bir yoʻnalish) atamalar majmui, tegishli tushunchalarga oʻplamini aks ettiradi"[2;10]. Tibbiyot terminologiyasi mutaxassislik (shifokorlar) tili sifatida qabul qilingan va tibbiyotda bir hodisaning semantik maʼnosini bildiruvchi termin tizim sifatida belgilanadi.

Terminlarni qiyosiy-tipologik tadqiq etish hozirgi zamon tilshunosligida terminologiyaning shakllanish muammolarini oʻrganishda muhim jihatga aylanib bormoqda. Tibbiy-biologik, tibbiy-kimyoviy, tibbiy-texnikaviy bilimlarning jadal rivojlanishi tufayli maxsus tibbiy atamalar soni ortib bormoqda. Terminlarning semantik tashkil etilishini, jumladan, tibbiy terminologiyani qiyosiy tahlil qilish, terminologiyani ana shu tamoyil asosida tizimlashtirish va malakasini oshirish, fan sohasi terminologik fondining obyektiv tabaqalanishini oʻrganish terminologiyaning muhim muammolaridan hisoblanadi.

Tilshunoslikda kognitiv yoʻnalishning rivojlanishi bilan insonni tashqi dunyo bilan oʻzaro munosabatlarida oʻrganishning oʻziga xos jarayoni muhim ahamiyat kasb etdi. Tibbiy atama shakllanishining lingvistik manzarasi uning oldinga siljishi va rivojlanish surʼatlarining tobora ortib borishi aniqlandi. Termin oddiy soʻz kabi kontekstga muhtoj emas, shuning uchun u 1) kontekst oʻrnida ishlovchi maʼlum bir atamaning aʼzosi; 2) alohida-alohida matnlarda, masalan, roʻyxatlar yoki texnologiyadagi buyruqli matnlarda ishlatilishi mumkin, 3) buning uchun u tilda umumiy emas, balki berilgan terminologiya doirasida bir maʼnoli boʻlishi kerak. Tilning leksik qatlamida atamalar boshqa soʻzlar bilan bir xil xususiyatni namoyon etadi. Masalan, "valve"[3;28] atamasi tibbiyotda "klapan(ichi boʻsh kovak aʼzoning ichki pardasi burmalaridan iborat boʻlgan va biror bir teshikni toʻsib, berkitib turadigan qismi)", mashinasozlikda "klapan(biror bir suyuqlik yoʻlini ochib-yopib turadigan qismi, qopqoqchasi)", radiotexnikada "elektrontrubka", gidravlikada "murovat"; "power"[3;29] atamasi tibbiyotda "qobiliyat(odam va jonivorlarning oʻz muskullarini ishlatib, jismoniy harakat qilish)", fizikada "quvvat(jismlarning oʻzaro mexanik taʼsiri va uning oʻlchovi)", "energiya", matematikada "daraja", huquq sohasida "kuch(qaror, qonunlarni qoʻllanishi, amali, joriyligi)" degan maʼnoni anglatadi. Xuddi shu atama maʼlum bir tilning turli terminologiyalariga kiritilishi mumkin, u fanlararo terminologik omonimiyani ifodalaydi, masalan: reaction 1) tibbiyotda, 2) kimyoda, 3) filologiyada, 4) siyosatda; reduction 1) tibbiyotda, 2) falsafada, 3) huquqshunoslikda, 4) fonetikada; assimilation 1) etnografiyada, 2) fonetikada.

Soʻzda, atamada oʻz ifodasini topgan ilmiy bilim muayyan fan tilining semantik tizimi va tarkibiga kirib, shu tilning leksik-semantik tizimining tarkibiy qismiga aylanib, sifat jihatidan yangi bosqichga oʻtadi. Yagona yaxlit tushunchalarni ifodalovchi atama-soʻz birikmalari umumiy adabiy tilning erkin soʻz birikmalariga nisbatan oʻzining leksik-semantik tashkil etilishi jihatidan har xil darajada barqarordir. Ularni leksik iboralar deb tasniflash mumkin, ularning xarakterli xususiyati shundan

"ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK VA TARJIMASHUNOSLIKNING DOLZARB MUAMMOLARI" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

iboratki, komponentlardan birining o'zni tegishli turkumdagi biron-bir so'z bilan emas, faqat ba'zilar bilan to'lib, ma'lum bir semantik guruhni tashkil qiladi. O'zbek va tojik tillarida atamashunoslik tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu fan sohasi terminologiyasining shakllanishida bir ma'nolilik hodisasi asosiy hisoblanadi. Ko'p leksik atamalarning yasalishi yasovchi o'zakka affiks, qo'shimcha va old qo'shimchalarning qo'shilishi asosida amalga oshiriladi. Shunga qarab, bu tur shakllanishning affiksial usuli deyiladi. Ko'p komponentli atamalar, tilshunos olimlarning fikricha, ikki turga bo'linadi: 1) ajralmas termin-so'z birikmalari: gipertoniya(yuqori qon bosimi[4;45]) – гипертония(фишор баландӣ), antibiotik - антибиотик, nevrologiya(asab tizimi)–неврология(илм бора системаи асаб), immunologiya-иммунология, nitroglitsirin–нитроглицерин, transplantatsiya - трансплантация, aloe vera kremi-авғани рӯи алое вера, irsiy osteoxondropatiya (Osgud-Schlatter kasalligi)–остеохондропатия ирсӣ, immunofloresan usuli -усули иммунофлуоресентӣи va boshqalar.; 2) ajraladigan termin-so'z birikmalari: bachadon bo'yin umurtqalari –сутунмӯхраҳои гардан, bel umurtqalari –сутунмӯхраҳои камар, metatarsal suyagi –устухонҳои метатарсал, metakarpal suyagi –устухонҳои метакарпӣи va boshqalar. Termin-so'z birikmalarida grammatik tuzilmani quyidagicha ifodalash mumkin: qo'shimchalar(vertebral, visseral, veterinariya ,patogenlik, profilaktika, allergiya, palliativ va boshqalar); old qo'shimchalar(antibiotik, antigistamin, disxromiya, peritonit, toksikoz, bioterrorizm va boshqalar); murakkab so'zlar(gastroenterologiya, xorleykoz, dermatovenerologiya, sog'liqni saqlash, tibbiy-biologik va boshqalar). Termin yasalish tizimida qo'llaniladigan affiks va prefikslar asosan tilning umumiy, oddiy so'z yasovchi vositalaridan olingan. Atamalarning semantik tashkil etilishini qiyosiy tahlil qilish, shu jumladan tibbiyot terminologiyasi, ushbu prinsip bo'yicha terminologiyani tizimlashtirish va malakalash, fan sohasi terminologik fondining obyektiv tabaqalanishini o'rganish terminologiyaning eng muhim muammolaridan biridir.

Bugungi kunda ingliz, rus va boshqa tillar tibbiy terminologiyasini o'rganishga bo'lgan e'tibor yanada kuchaymoqda. O'zbek va tojik tillarida tibbiy sohasiga oid til birliklari o'ziga xos murakkab va ko'p qirrali muammolardan biri sanaladi. Ushbu muammo umumiy tilshunoslik masalalarining turli jihatlari bilan bog'liq, ya'ni tilning tuzilishi, til sathlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, funksional harakatchanlik, adabiy me'yorning o'ziga xosligi va o'zgaruvchanligi, adabiy til me'yori va tibbiy so'zlashuv tilining bir-biriga muvofiqligi, hamda o'zaro munosabati, ularga xos leksik birliklar evolyutsiyasi hamda uning lingvistik nuqtayi nazardan istiqboli shular jumlasidandir. Tibbiyotga oid til sohasining funksional xususiyatlari, xuddi undagi sistem munosabatlar singari turli xil lisoniy ko'rsatkichlar vositasida yuzaga keladi[5;286]. Til birliklarining bunday xususiyatlari, avvalambor, tibbiy birliklardagi variantlanish, polisemiya(ko'p ma'nolilik), omonimiya(shakldoshlik), sinonimiya(ma'nodoshlik) va

"ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK VA TARJIMASHUNOSLIKNING DOLZARB MUAMMOLARI"
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

antonimiya(zidlik) hodisalari, terminologiyadagi semantik maydonlarni tizimlashtirish, terminologik birikmalar komponentlarining derivatsion faolligi, tibbiy leksik birliklar o'rtasidagi stilistik(uslubiy) va funksional tafovut, ularning hududiy bog'liqligi, shuningdek, ushbu birliklarning paradigmatic va sintagmatic tavsifi kabi ko'rsatkichlarda namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Реформатский, А. А. Что такое термин и терминология [Текст] / А. А. Реформатский В. А. Татаринov. История отечественного терминоведения. Классика терминоведения: очерк I хрестоматия. - М.: Московский Лицей, 1994.с.309.
2. Даниленко, В. Русская терминология: опыт лингвистического описания [Текст] / В. Р. Даниленко. - М.: Наука,1977.с.15
3. Medical terminology as a complex term system, Feruza Akbarxodjaeva Independent Researcher Uzbekistan State World Languages University, Tashkent, Uzbekistan, 2020.
4. Izohli lug'at. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. T.:2022
5. Mamadaliyeva M.U. Nutqiy akt jarayonida verbal va noverbal muloqot birliklarining afzalliklari / Ma'muniy Xorazmshohlar davrida ilm-fan taraqqiyoti va uning jahon tamaddunida tutgan o'rni. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. Toshkent: 2024-yil 15-16-aprel 2-qism, –B. 285.
6. Turdialiyeva, S., & Jalolova, S. (2024). INTEGRATED METHODS IN MODERN LANGUAGE TEACHING. Builders Of The Future, 4(04), 322-329.
7. Jalolova, S., & Turdialieva, S. (2023). THE EFFICIENCY OF USING DIFFERENT MODERN METHODS IN LANGUAGE TECHING. Builders Of The Future, 1(01).